

O'ZBEK XALQ CHOLG'ULARI IJROCHILIGINING YOSH AVLODNI YUKSAK
MA'NAVIYAT RUHIDA KAMOL TOPISHIDAGI O'RNI VA TA'SIRI

*Nizomiy nomidagi Toshkent Davlat pedagogika
universiteti "Ijrochilik mahorati va madaniyati
o'qituvchisi Ro'zimurodov Ilyos Azamat o'g'li*

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada musiqa, cholg'u ijrochiligi, cholg'u ijrochiligini rivojlantirishda musiqa psixologiyasi va turli xil metodlardan foydalanish, musiqa o'qituvchisi nazoratida bolalarning musiqa ijro qilish holati, bolalarda cholg'uchilikka oid ijodkorlikni shakllantirish, musiqa ijrochisiga qo'yiladigan talablar, notaga qarab ijro qilish hamda uning murakkab jarayonlari to'g'risida batafsil yozilgan.

Kalit so'zlar: cholg'u ijrochiligi, musiqiy pedagogika, musiqa psixologiyasi, ijro uslublari, taraqqiyot strategiyasi, nota, musiqiy bilim, eshitish qobiliyati.

АННОТАЦИЯ

В данной статье музыка, инструментальное исполнительство, использование психологии музыки и различных методов в развитии инструментального исполнительства, состояние музыкального исполнительства детей под руководством учителя музыки, формирование творческих способностей в музыкальном исполнительстве детей, требования к музыкальному исполнителю, в зависимости от реализации ноты и ее сложных процессов подробно расписаны.

Ключевые слова: игра на музыкальных инструментах, музыкальная педагогика, музыкальная психология, исполнительские стили, стратегия развития, нота, музыкальные знания, слух.

ABSTRACT

In this article, music, instrumental performance, the use of music psychology and various methods in the development of instrumental performance, the condition of children's music performance under the supervision of a music teacher, the formation of creativity in children's musical performance, the requirements for a music performer, depending on the note implementation and its complex processes are written in detail.

Key words: musical instrument performance, musical pedagogy, music psychology, performance styles, development strategy, note, musical knowledge, hearing ability

Davlatimiz mustaqillikka erishgach, musiqa san'atiga e'tibor yanada oshdi. Jumladan, milliy hamda umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan, milliy ruhdagi asarlarni ijro etish yanada jadallashdi. Chunonchi, ijrochilik san'atini mazmunan milliy musiqiy tamoyillar bilan boyitish, tinglovchilarni milliy ohanglar, an'analar va ko'p

asrlik musiqiy meros vositasida estetik tarbiyalash muammosi alohida dolzarblik kasb etmoqda. Hozirgi kunda bunday imkoniyatlar yaratilishi, bir tomondan bolalarda kuy-qo'shiqqa bo'lgan qiziqishini oshirsa, yana bir tomondan musiqa va madaniyat muassalarida ijrochilik san'ati kabi bilim, ko'nikma va malakalarni rivojlantiradi. Ikkinchidan, musiqa san'ati asosida o'quvchi shaxsining ma'naviy, axloqiy madaniyatini, milliy g'urur va vatanparvarlik kabi xislatlari shakllantiriladi. Musiqa ijrochiligi ijodiy mahorat, nafosat va badiiy didni o'stiradi, fikrlash darajasini kengaytiradi. Uchinchidan, musiqa san'ati navqiron avlodimizning yuksak ma'naviyat ruhida kamol topishiga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Shuni alohida ta'kidlash kerakki, mustaqillikning birinchi yillaridanoq mamlakatimizda musiqa san'atini keng rivojlantirishga alohida ahamiyat berildi. Ayniqsa, ijrochilik san'ati merosimizni asrab-avaylash va o'rganish, uni yosh avlodlarga bezavol yetkazish ta'minlandi. Buning natijasida nufuzli ijrochilar tanlovlari muntazam ravishda o'tkazib kelinmoqda.

Shu jihatdan ham bugungi kunda cholg'u ijrochiligi san'ati asosida o'quvchilarni musiqiy bilimlarni egallashlari, estetik go'zallik imkoniyatlarini ochish zaruriyati alohida dolzarblik kasb etmoqda. Chunki musiqa ijodiyotining kasbiy, professional janriga oid nazariy va amaliy bilimlarni, badiiy-musiqiy, estetik tafakkurni shakllantirishda, ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda dolzarb muammolardan hisoblanadi. Musiqa madaniy hayotimizda keng o'rin tutgan, inson shaxsiyatini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadigan san'at turidir. Musiqa tarbiyasi –¹nafosat tarbiyasining asosiy va murakkab qirralaridan biri bo'lib, atrofdagi go'zal narsalarni to'g'ri idrok etishga va qadrlashga o'rgatadi. Musiqa insonni yuksak did bilan qurollantiradi va ma'naviy dunyoqarashini shakllantiradi. Musiqa inson hissiyotiga kuchli ta'sir ko'rsatish imkoniyatiga ega bo'lib, o'quvchilarni nafosat olamiga olib kirish va axloqiy-g'oyaviy tarbiyalashning muhim vositasidir. Milliy madaniyatimiz bobokaloni Abu-Nasr Al-Farobiy «Musiqa tanning sog'lig'i uchun foydalidir», degan edi. Yana bir ulug' Bobomiz Shayx Sa'diy Sheroziy aytganidek: «Musiqa odam ruxining yo'ldoshidir».

Musiqa insonga tez ta'sir etuvchi emotsional hissiyotni aktiv rivojlantiruvchi vositadir. Inson musiqa bilan ona allasi orqali tanishib, umrbod musiqadan zavq topadi va madad oladi. Musiqa inson ruhiyatini ajiralmas qismi bo'lib hisoblanadi. Musiqadan turli ozuqa olish uchun inson yuksak madaniyatli, sof qalb egasi, go'zallikni xis eta oladigan, o'z kasbiga, ona vataniga mehr qo'ygan bo'lishi kerak. Shu bois o'quvchilarda inson ma'naviyatining tarkibiy qismi bo'lgan musiqa madaniyatini tarbiyalash, musiqa tarbiyasining bosh maqsadi bo'lib turadi. Musiqiy tarbiyani inson qalbiga kiritishning ajoyib usullaridan biri chog'u ijrochiligi hisoblanadi. Cholg'u ijrochiligi qadimgi davrlardan to hozirgi davrgacha rivojlanib yuksalib kelayotgan

¹ Ro'zimurodov, I. A. O. (2022). O'QUVCHI YOSHLARNI MUSIQIY TA'LIMDA CHOLG'U IJROCHILIGIGA QIZIQTIRISH. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 2(5), 136-144.

sohalardan biri hisoblanadi.

O'zbekiston taraqqiyotining hozirgi bosqichida barcha sohalar qatorida musiqa san'atining rivojlantirish borasida ham o'ziga xos ishlar amalga oshirilmoqda. Musiqa san'ati inson va jamiyatning ma'naviy, madaniy va ma'rifiy darajasini yuksaltiruvchi muhim ijtimoiy omillardan bo'lib, uning negizini musiqa va qo'shiq ijodkorligi, ijrochiligi nazariyasi hamda amaliyoti tashkil etadi. Mamlakatimiz mustaqllikka erishgandan so'ng, turli jabhalarda muhim o'zgarishlar ro'y bermoqda. Milliy va umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan madaniyatimiz yanada takomillashdi. O'zbek xalqi ham boshqa xalqlar kabi o'zining milliy musiqa madaniyatiga ega. Bu madaniyat tobora rivojlanmoqda va boyimoqda. O'zbek musiqa san'atini taraqqiyoti barcha xalqlar san'ati uchun xarakterli, bir – birini to'ldirish jarayoni bilan bog'liqdir. Musiqa madaniyatlarining bir - birini boyitishi va o'zaro ta'siri o'zbek musiqasining milliy, o'ziga xos xususiyatlarini inkor etmaydi. O'zbek musiqa san'ati keng sahnada namoyish etib kelinmoqda. O'zbek musiqachilari va qo'shiqchilari, xalq ansambllari turli respublikalarda va chet mamalakatlarda ham o'z mahoratalarini muvaffaqiyatli ko'rsatishmoqda. Ularning barcha joylardagi sahna chiqishlari tinglovchilarda jonli qiziqish uyg'otmoqda. O'zbek xalqi musiqa madaniyatining boyish jarayoni ko'p qirrali va murakkabdir.

Davlatimiz rahbari SH.M.Mirziyoyevning har bir chiqishlarida mazkur masalaga alohida to'xtalishlari, ishlab chiqilgan davlat dasturlar bu kabi savollar qanchalik muhim masala ekanligini namoyon etadi.

Albatta soha rivoji uchun o'z hissasini qo'sha oladigan yetuk kadrlar hozirgi davrda juda ko'plab topiladi. Albatta har bir soha rivoji uchun harakatda bo'lgan mutaxassislar, cholg'u ijrochilari, pedagoglar uchun ham o'ziga yarasha talab etiladigan xususiyatlar mavjud bo'lib, bular:

Musiqiy idrok – musiqiy obrazlarni idrok etish qobiliyati. Musiqani idroklash faqatgina rivojlangan musiqiylik xususiyati bo'lgandagina musiqiy bo'ladi. Musiqani idrok etish uchun musiqiy eshitish qobiliyati, ritm va metr hissi zarur.

Musiqiylik – har qanday kasbdagi musiqachi egallashi zarur bo'lgan eng muhim kasbiy sifat. Musiqiylik yillar davomida sayqal berilgan tabiat in'omidir.

Artistizm – bu soha uchun zarur bo'lgan yana bir komponent. Artistizm, musiqiylik, yaxshi eshitish qobiliyatiga ega bo'lmagan o'qituvchi o'quvchilarni musiqaga qiziqitira olmaydi, darslarda jonli ijodiy muhitni yarata olmaydi. Aynan artistizm G.G. Neygauz, A.G. Rubinshteyn kabi ijrochilarning shogirdlarga sehrli ta'sir ko'rsatuvchi pedagogik faoliyatlaridagi yetakchi qirradi edi. D.B. Kabalevskiy o'quvchini fanga qiziqitira olish – metodikaning tub masalasi, deb hisoblagan.

Badiiy did. Badiiy didni shakllantirish musiqa madaniyatining eng sara namunalari bilan faol tanishib boorish jarayonida yuzaga keladi. Badiiy didga ega

bo'lmagan o'qituvchi o'quvchilarning musiqiy tarbiyasi bilan shug'ullana olmaydi.²

Tinglay olish. Sinfda o'quvchilar bilan shug'ullanayotgan o'qituvchi ko'p narsani tushuntiradi, ko'rsatadi, ammo ayni paytda o'z shogirdlarini tinglaydi. Chalayotgan ijrochiga tashqi quloq zarur, deb bejiz aytishmaydi. Musiqiy matnning o'qilishi eshitish qobiliyati orqali sayqallanadi va nazorat qilinadi, ammo o'qituvchining eshitish qobiliyati boshqa vazifani ham bajaradi: u o'zini tinglashni, tinglash nazorati ko'nikmalarini egallashni o'rgatadi. Musiqiy pedagogika va metodika qotib qolgan soha emas, ular muntazam yangilanib, takomillashib boradi.

Musiqiy tafakkur quyidagi formula bilan tavsiflanadi: impuls > harakat > yakun³, u shaklning yaxlit ko'rinishi va alohida qismlarini birdek tavsiflaydi.

Nota bo'yicha chalish. Nota materialini o'zlashtirish. Taniqli psixolog B.M. Teplov musiqa faoliyatining uchta asosiy turini ajratib ko'rsatadi: musiqani tinglash, ijro etish va bastalash. Bu tasnifni to'ldirgan holda, polshalik musiqa psixologi Y. Vershilovskiy har qanday profildagi musiqachining yana bir nisbatan mustaqil faoliyatini kiritadi, bu *nota varag'idan o'qish* yoki notaga qarab chalish. Olimning fikriga ko'ra, bu faoliyat aniq ifodalanuvchi psixologik xususiyatlarga ega bo'lib, u jo'rnavozlik va dirijyorlik kabi musiqa ixtisosliklari uchun asosiy, yetakchidir.

Qobiliyat, layoqat va talant tushunchalari va h.k

XULOSA

Bolani shaxs sifatida rivojlantirishda nasli, atrofidagi muhit, tarbiya muhim rol o'ynaydi. O'qituvchi bu omillarni kuzatib, o'rganib chiqib, o'quvchilarning qiziqishi, qobiliyati, musiqaga, go'zallikka, mehnatga munosabatlariga qarab, musiqiy bilim, ko'nikma va malakalarni singdira borishi lozim. Inson musiqadan

umrbod zavq topadi va madad oladi. Shu bois o'quvchilarda musiqa madaniyatini tarbiyalash, yuksak did bilan qurollantirish, ma'naviy dunyoqarashini shakllantirish musiqa o'qituvchisining vazifasidir. Musiqa inson ruhiyatiga emotsional ta'sir ko'rsatish bilan birga, musiqiy tovush yordamida vujudga keladigan musiqiy ohanglar bilan ta'sir etadi, bolalarni quvontiradi, o'ylantiradi, yaxshilikka, go'zallikka yetaklaydi va nafosat olamiga olib kiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida" gi Farmoni. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami. - T. 2017.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 17 noyabrdagi "O'zbekiston milliy maqom san'atini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida" PQ - 3391-sonli qarori // Xalq so'zi//. 2017. - 18 noyabr.

3. Mirziyoyev Sh. Erkin va farovon demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda

² Azamatugli, R. I., & Panjie, K. (2022). Traditional and Modern Methods of Teaching Apartment Performance. CENTRAL ASIAN JOURNAL OF ARTS AND DESIGN, 3(4), 56-60.

³ B.V. Asafev "Musiqqa psixologiyasi" T; 2008 146b.

barpo etamiz. - T., O‘zbekiston. 2016. – B.14.

4. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017 yil 6 apreldagi “Umumiy o‘rta va o‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limining davlat ta’lim standartlarini tasdiqlash to‘g‘risida” gi 187-sonli Qarori.

5. “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun. O‘RQ-637-son. 2020-yil 23- sentabr. <https://lex.uz/>

6. Amanullayev D. Maktabda musiqa tarbiyasi metodikasidan leksiyalar majmui (kursi) . - T., 1990.

7. Amanullayev D. Nota bilan kuylaymiz. -T, 1977.